

18. Yüzyıl Divan Şairi İsmail Nüzhet Efendi ve Dîvânı*

The 18th Century Poet İsmail Nüzhet Efendi and His Dîvân

Öz

Türk edebiyatı sözlü ve yazılı gelenek hâlinde iki koldan ilerleyip gelişerek gelen büyük ve köklü bir yapıya sahiptir. Varlığını bütün canlılığı ile sürdürmeye devam eden Türk edebiyatının en kapsamlı dönemi klasik edebiyat olarak adlandırılan dönemdir. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle başlayan bu gelenek Arap ve Fars edebiyatının tesiriyle gelişmiş, Osmanlı Devleti zamanında en etkin dönemini yaşamıştır. Bu köklü edebî geleneğin içinde pek çok şair, yazar ve ilim insanı yetişmiştir. Yetişen bu insanların biyografilerinin ortaya konması ve eserlerinin incelenmesi hem kültür hem de edebiyat tarihi için önem arz etmektedir. 18. yüzyıl şairlerinden olan İsmail Nüzhet Efendi de kaynaklarda adı geçen, ancak hakkındaki bilgi sınırlı olduğu için henüz tam biyografisi ortaya konulmamış ve divanı incelenmemiş bir şairdir. Çalışmamızın amacı 18. yüzyıl şairi olan İsmail Nüzhet Efendi'yi ve divanını tanıtmaktır. Ancak Nüzhet mahlası, edebiyatımızda müşterek olarak kullanılmıştır. 18. yüzyılda Nüzhet mahlasını kullanan birden fazla şair vardır. Bu nedenle çalışmada öncelikle Nüzhet mahlasını kullanan şairlere değinmek gerekmektedir. Makalenin ilk kısmında Nüzhet mahlasına sahip şairler hakkında bilgi verilmiştir. Böylece Nüzhet mahlasına sahip şairler bir araya getirilerek bir bütün halinde görülebilecek, bu da İsmail Nüzhet Efendi'nin, aynı mahlası kullanan çağdaşları ile karışık karışmadığı konusuna açıklık getirecektir. Makalenin ikinci kısmında da İsmail Nüzhet Efendi hakkında bilgi verilip daha önce incelenmemiş divanı tanıtılacaktır. Divanında mesnevi, kaside, terki-bent, terci-bent, muhammes, tahmis, gazel ve kıta nazım şekillerini kullanmıştır. En çok kullandığı nazım şekli gazeldir ve divanının büyük çoğunluğunu gazeller kaplamaktadır. Divanda tarih manzumeleri, münâcât, naat, ramazânîyye, bayrâmîyye, hamâmîyye, tebrik-nâme gibi nazım türleri de bulunmaktadır. Ayrıca musammatlar ve gazellerin arasında bir bahr-ı tavil vardır. İsmail Nüzhet Efendi, edebî üslupların ön plana çıktığı dönemde, klasik üslubu takip ederek sade bir dille yazdığı, âşikâne şirlerinden oluşan mürettep divanı ile edebiyat tarihimizde yerini almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, İsmail Nüzhet Efendi, İstanbullu Nüzhet Divanı, Ortak Mahlas.

Abstract

Turkish literature has a large and deep-rooted structure that progresses and develops from two branches in the form of oral and written tradition. The most comprehensive period of Turkish literature, which continues its existence with all its vitality, is the period called classical literature. This tradition, which started with the acceptance of Islam by the Turks, developed with the influence of Arabic and Persian literature, and experienced its most effective period during the Ottoman Empire. Many poets, writers and scientists have grown up in this deep-rooted literary tradition. Revealing the biographies of these people and examining their works is important for both our cultural history and our literary history. İsmail Nüzhet Efendi, one of the poets of the 18th century, is a poet whose biography has not been revealed yet because the information about him is limited and his divan has not been studied. The aim of our study is to introduce the 18th century poet İsmail Nüzhet Efendi and his divan. However, the nickname Nüzhet has been used in common in our literature. Common pseudonyms sometimes caused confusion in the sources about the poets and their incorrect identification. For this reason, it is important to identify the poets who use the same pseudonym and to bring them together and examine them. In the 18th century, there is more than one poet who used the pen name Nüzhet. For this reason, it is necessary to mention the poets who use the pen name Nüzhet in our study. In the first part of the article, the issue of the common pseudonym was mentioned and information was given about the poets with the nickname Nüzhet. Thus, poets with the pen name Nüzhet will be brought together and seen as a whole. This will clarify whether İsmail Nüzhet Efendi mixed with his contemporaries using the pseudonym. In the second part of the article, information about İsmail Nüzhet Efendi, whose divan we have dealt with as a master's thesis in the form of "examination-text-index", will be given and his divan, which has not been examined before, will be introduced. İsmail Nüzhet Efendi, one of the poets of the 18th century, was his contemporary and did not mix with other poets using the same pseudonym. He used masnavi, kaside, terki-i bent, terci-i bent, muhammes, tahmis, ghazal, kıta verse forms in the divan. The most used verse form is ghazal and it covers the majority of his divan. There are also verse types such as historical poems, munacaat, naat, bayramiye, tebrik-name in the divan. In addition, there is bahr-i tavil between the musammats and ghazals section. İsmail Nüzhet Efendi took his place in our literary history with his divan composed of amorous poems, which he wrote in a simple language, following the classical style, during the period when literary styles came to the fore.

Keywords: Classical Turkish Literature, İsmail Nüzhet Efendi, From Istanbul Nüzhet's Divan, Common pseudonym,

Zeynep ÖZEROĞLU

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/Ankara Yıldırım Beyazıt University, Graduate School of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Ankara, Turkey.
205210109@ybu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-0380-8673>
<https://ror.org/05ryem72>

Mustafa ERDOĞAN

Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/Ankara Yıldırım Beyazıt University, Graduate School of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Ankara, Turkey.
merdogan@aybu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-0760-3571>
<https://ror.org/05ryem72>

*Bu makale, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'na bağlı olarak, Prof. Dr. Mustafa Erdoğan danışmanlığında Zeynep Özeröğlü tarafından hazırlanmakta olan "*İstanbullu Nüzhet İsmail Divanı İnceleme-Metin-Dizini*" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Makale Türü-Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 08.06.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 16.09.2023

Yayın Tarihi/Date Published: 30.09.2023

Atıf/Cite as: Özeröğlü, Z.-Erdoğan, M. (2023). 18. yüzyıl divan şairi İsmail Nüzhet Efendi ve Divanı. *Turkish Academic Research Review*, 8 (3), 1151-1177.

Değerlendirme/Peer-Review: Ön İnceleme: İç Hakem (Editörler). İçerik İnceleme: İki Dış Hakem/Çift taraflı körleme. Single anonymized-One internal (Editorial Board). Double anonymized-Two external.

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı-Turnitin/Yes-Turnitin.

Yayıncı/Published: Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016-Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Zeynep Özeröğlü – Mustafa Erdoğan

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: turkisharr@gmail.com

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Mahlas, şairin kendi adı dışında kullandığı ve onunla meşhur olduğu ikinci ismidir. Yani başka bir deyişle mahlas, şairin edebiyattaki kimliğidir. Şairler yalnızca kendilerine ait, başkasında olmayan, dikkat ve ilgi çekici mahlaslar bulma eğiliminde olmuşlardır. Edebi hayatta seçkin olmak şairler için önemlidir. Ancak kaynaklarda görülüyor ki, bir mahlası birden fazla şairin kullandığı olmuştur. Bu durum bazı sorunları da beraberinde getirdiği için literatürde bir problem olarak nitelendirilmiştir ve “ortak mahlas sorunu” şeklinde ele alınmıştır. Ortak mahlas kullanımı, şairlerin birbirlerine karıştırılmalarına ve yanlış kaydedilmelerine yol açmıştır. Kaynaklarda yanlış kaydedilen bu şairlerin kimliklerinin doğru tespiti önem arz etmektedir. Günümüzde karmaşıklığa sebep olabilen ortak mahlaslar, Osmanlı’da da sorun teşkil ediyordu. Bundan dolayı şairlerin başkasında olan mahlası almaları hoş karşılanmamıştır (Erdoğan, 2009, 57). Hatta devrin önemli tezkirecilerinden Latîfî, özellikle müteşair kimselerin, tanınmış bir şairle aynı mahlası almasını acizlik olarak görmüştür: “*Şâ’irler peydâ olur ki kendü şânına mülâyim bir maḥlaş bulamaz ve didüğü şî’rûñ taḫṭî’ u evzânın bilemez. Ekser kemâl-i ‘acizinden şu‘arâ-i selef maḥlaşın kullanur muḫallid ü müteşâ’irdür. Meşâhir-i şu‘arâdan biriyle müşâ’ u müşterek olur. Ma‘lûmdur ki bir şâ’ir-i meşhûr ile iştirâk ih̄tiyâr u irtikâb kemâl-i ‘acizinden ve vüfûr-ı cehlindendür*” (Canım, 2018, 569). Mahlas seçimi şahsi bir tercihtir ve şaire başkasında olan bir mahlası alması konusunda engelleme ya da sınır yoktur. Lakin bu durumun diğer şairleri rahatsız ettiği aşikârdır. Hatta Âşık Çelebi’nin tezkiresinde, Necâtî’den bahsederken anlattığı şu olay, ortak mahlas meselesinin hangi sorunlara yol açtığına ve şairler tarafından nasıl karşılandığına en iyi örnektir: “...*Hattâ rivâyet iderdi ki Necâtî-i merḥûm Maḡnisa’dan Sulṭân Maḡmûd âstânından Edirne’de Sulṭân Bâyezîd-i merḥûma risâlete varup ḡasîde şunup ḡil’at u câ’ize alup mu‘azzez ü mükerrem dönüp Maḡnisa’ya giderken İstanbul’a uğradı. Şu‘arâ-yı vaḫt Revânî ve Ferruḡî ve Mesîḡî ve Şem‘î ve Âhî meclisine cem‘ olup eş‘ârımız oḡınup şoḡbet-i bâde olunurken mezbûr Ḥallâc Zâtî geldi. Necâtî-i merḥûm kim olduğın şordı ve bunlara daḡı Zâtî dirler diyü istihzâ ṭarîḡiyle medḡ eylediler. Gerçek şunup ne ‘aceb Zâtî tururken bir Zâtî daḡı zuhûr itmege küllî kuvvet gerek diyü buyuruñ bi’llâh diyüp eş‘ârın oḡıtdı. Keyfiyyet-i ḡâline ve kemiyyet-i miḡdârına vâḡıf olduğda meclisinden ḡovup bire edesiz bu bizâ‘a ile Zâtî’ye mu‘âraza ve anuñla şî’rde muṭâraḡa ne ḡaddûndür. V’allâhi eger pâdsâḡ âstânesine şimdi gider olsam dönmiş bulunmasam ḡasîde ile ‘arz-ı ḡâl iderdüm. Bir maḡlaşda bir şâ’ir-i ḡâdir var iken her küstâḡ-ı muḡallid anuñ maḡlaşıyla şî’re maḡlaş bulup mu‘araza itmeye diyü yasaḡ itdürüp ḡükm-i şerîf iḡrâc iderdüm didi*” (Kılıç, 2017, 666). Görüldüğü üzere, büyük şair Zâtî ile aynı mahlası kullanan kişi, Necâtî’yi yanılığa düşürdüğü için meclisten kovulmuştur. Üstat şairlerle aynı mahlası alarak, karışıklığa sebep olan kişilere diğer şairler tarafından bu şekilde tepki gösterilmiştir. Edebiyatımızın büyük şairlerinden olan Fuzûlî de Farsça divanının ön sözünde mahlas seçmenin ne kadar zor olduğuna değinmiştir. Almak istediği mahlası başkalarının da almış olabileceği endişesiyle kendine mahlas bulmak için günlerce uğraştığını, başkasıyla aynı mahlası paylaşmanın kendisini ve diğer şairi nasıl sıkıntıya düşüreceğini ifade etmiştir (Mazıoğlu, 2011, 12). Kendisi ile aynı mahlası alan kişiden daha iyi şiir söylerse ona eziyet olacağından, ondan iyi söyleyemezse de kendine sıkıntı olacağından bahsetmiştir (Mazıoğlu, 12). Fuzûlî gibi büyük bir şairin “gereksiz, fazla” anlamlarına gelen bir kelimeyi, başka şairlerin kullanmak istemeyeceği

düşüncesiyle mahlas olarak seçmesi, mahlas seçiminin ne kadar önemli olduğuna ve ortak mahlas kullanımına şairlerin kendi devirlerinde nasıl yaklaştıklarına bir örnektir.

Mahlasın birden fazla şair tarafından kullanılması günümüzde yapılan çalışmalarda da sorunlara neden olmaktadır. Kaynaklar tarafından yanlış kaydedilen ortak mahlaslı şairler, eserleri ve hayat hikâyeleri yönüyle birbirine karıştırıldığı için, yapılan çalışmalarda hatalı tespitler olabilmektedir. Karışıklığı gidermenin ve doğru tespit yapabilmenin yolu da ortak mahlasa sahip şairler konusunda dikkatli incelemeler yapmaktır. Ortak mahlas kullanımı konusunda literatürümüzde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan her yeni araştırma ve neşirle, aynı mahlası kullanan şairlerin sayısı arttığı gibi farklı ve bilinmeyen şairler de ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmaların bazıları kitap halinde bazıları makale şeklindedir.¹

1.Divan Şiirinde Nüzhet Mahlaslı Şairler

Nüzhet mahlası tezkirelerde ve diğer kaynaklarda 17. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamıştır. 17. yüzyılda mahlas Eyyüp Çelebi tarafından Nüzhetî şeklinde kullanılmıştır. 18. yüzyıla gelindiğinde bu mahlası kullanan dört şair vardır. Bunların içinde de Ömer Nüzhet ve Ahmet Nüzhet'in birbirine karıştırılmış ve yanlış kaydedilmiş olması müşterek mahlas konusuna değinmemizi gerekli kılmıştır. Çünkü İsmail Nüzhet Efendi de bu iki şairle aynı dönemde yaşamıştır. Nüzhet kelimesi Arapça kökenli olup “sürur, ziyet ve taravet” (Kırkılıç & Sancak, 2017, 1012). “İç açacak, insana ferahlık verecek yerlere gidip gezme, sevinme, neşe” (06.06.2023) anlamlarına gelmektedir. 18. yüzyılın başında yaşanan Lale Devri'nin hem sosyal hem de edebî sahaya getirmiş olduğu neşe, refah ve eğlence havası şairlere tesir etmiş ve bu tesir şiirlerine yansımıştır. Lale Devri'nde yapılan su çeşmeleri, kasırlar, aşyanlar ve lale bahçeleri, mimari ve peyzaj açısından çevreye yenilik ve canlılık getirmiştir (Horata, 2019, 16). Şairler tarafından rağbet edilen Sadabat ve diğer mesire yerlerine geziye gitmek, kayıklarla yolculuk yapmak ve helva sohbetleri de şairlerin bir araya gelmesine vesile olmuştur. Şiir meclisleri kuran şairler dönemin edebî hayatını hareketlendirmiştir (Horata, 17). Böyle bir sosyal ve edebî ortam da şairlerin düşünce

¹Ali Yıldırım, “*Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nameler*”, 2006, Ankara, Akçağ Yay.; Ali Yıldırım “Tezkireler Işığında Divan Edebiyatında Mahlas”, *Erdem Dergisi*, 2000; Ömer Faruk Akün, “*Divan Edebiyatı*”, TDV İslam Ansiklopedisi, 1994; M. Halil Erzen “Divan Şiirinde Mahlas Kullanma Geleneği ve Bu Geleneğin Modern Şiire Yansımaları”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2017; Mustafa İsen “*Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler*”, 1997, Ankara, Akçağ Yay.; Murat Karavelioğlu “Türk Edebiyatında Aynı Mahlası Kullanmış Olan Şairlerin Karşılaştırılması Meselesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2005; Mustafa Erdoğan “Divan Şiirinde Ortak Mahlas Sorunu ve Kabûlî Örneği”, *Erdem Dergisi*, 2009; Fatih Köksal “Yanıltıcı Mahlaslar Yahut İbni Kemal'in Ettikleri”, *Türk Edebiyatı*, 2005; Nesrin Sofuoğlu “Türk Edebiyatında Hâdî Mahlaslı Şairler” *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2020 ; Erdem Can Öztürk “Bir Gazel İki Şair: Nev'î-zâde Atâyî ve Nevâlîzâde Atâyî Divanlarındaki Aynı Gazel Üzerine Notlar”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2019; Murat Karavelioğlu “Klasik Türk Edebiyatında Şem'î Mahlaslı Şairler ve Prizrenli Şem'î”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2005; Ahmet İçli “Klasik Türk Edebiyatında Fasihî Mahlaslı Şairler ve Hasan Fasihî'ye Atf Edilen Divan Üzerinde Analitik Bir İnceleme”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 2022; Ahmet İçli “Dâî Mahlaslı Şairler ve Seyyid Yahya Dâî”, *Turkish Studies*, 2016; Hikmet Atik “Türk Edebiyatında Nakşî Mahlaslı Şairler”, *İstem Dergisi*, 2005; Mustafa Erdoğan “Nesîmî Mahlaslı Bilinmeyen Bir Hz. Ali Velâyet-Nâmesi ve Bazı Yeni Şiirler”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2021; Halil İbrahim Sona-Mahir Selim Keskin “Türk Edebiyatında “Sırrî” Mahlaslı Şairler ve “Derviş Selim Sırrî Divânı”, *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2019; Kenan Erdoğan “Niyâzi-i Mısırî Adına Kayıtlı Bazı Manzumeler”, *Cbu Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012, Nihat Öztoprak “Mahlas ve Mahlas Nükteleri” *Yüzakı Dergisi*, 2006; Lütfi Alıcı “Şem'î Mahlaslı Üç Şair Arasında Bir Gazelin Seyri” *Divanlar Arasında Bir Ömür Prof. Dr. Ahmet Mermer Armağanı*, 2018, Akçağ Yay.; Orhan Kurtoğlu, “Divan Şiirinde Mahlas Değiştiren ve Birden Fazla Mahlas Kullanan Şairler” *Bilgi / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006.

dünyasını etkileyerek neşe, ferahlık, gezme anlamlarına gelen Nüzhet mahlasını almalarında rol oynamış olabilir. Şairler aynı zamanda mahlaslarını şiir anlayışları ve ele aldıkları konuya göre de seçerler. Bu bağlamda Nüzhet mahlasının şairlerin hayal dünyalarını ve şiir anlayışlarını yansıtmaya yönü dikkate değerdir. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*’nde mahlası kullanan 2 şair gösterilmiştir (İpekten, 1988, 354). Mustafa İsen’in “*Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler*” adlı çalışmasında da Nüzhet mahlasını kullanan 2 şair olduğu belirtilmiştir (İsen, 1997, 202). *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*’nde bu adet 8’dir (2002, 670-671). Divan şiiri geleneği ile şiirler yazan ve Nüzhet mahlasını kullanan toplam 9 şair vardır. Mahlas yukarıda da bahsettiğimiz gibi ilk defa 17. yüzyılda Nüzhetî şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu şekliyle başka bir şair tarafından kullanılmadığı için Nüzhetî’yi müşterek mahlas konusu içinde değerlendiremeyeceğiz. Nüzhet mahlasını kullanan şairlerin memleketleri, ölüm tarihleri, meslekleri ve adlarının geçtiği kaynaklar aşağıda tablo halinde verilmiştir. Tablo 1:

Şairin Adı	Memleketi	Ölüm Tarihi	Mesleği	Adının Geçtiği Kaynaklar
İsmail Nüzhet	İstanbul	1746’dan sonra	Şair	<i>Sâlim Tezkiresi Mecelletü’n-Nisâb, Tuhfe-i Nâilî</i>
Ömer Nüzhet	Urfa	1778	Haremeyn Kisedarı, Şair	<i>Silahdarzâde Tezkiresi, Şefkat Tezkiresi, Mecelletü’n-nisâb, Keşfü’z-zünûn Zeyli, Osmanlı Müellifleri, Sicill-i, Osmanî, Tuhfe-i Nâilî</i>
Ahmet Nüzhet	Halep	1783	Mühürdar, Şair	<i>Mecelletü’n-nisâb, Hatîbî Tezkiresi, Tuhfe-i Nâilî, Osmanlı Müellifleri, Keşfü’z-Zünûn Zeyli</i>
Osman Nüzhet	Bursa	1805	Bakırcılar Kethüdası, Şair	<i>Fatin Tezkiresi, Osmanlı Müellifleri, Tuhfe-i Nâilî, Sicill-i Osmanî, Gülzâr-ı İrfan</i>

Mehmet Nüzhet	Kırım?	1887	Matbuat Müdürü, Şair	<i>Fatin Tezkiresi, Osmanlı Müellifleri, Tuhfe-i Nâilî, Sicill-i Osmanî, Son Asır Türk Şairleri, Kamûsu'l- Âlâm</i>
Hasan Nüzhet	İstanbul	1889	Maliye Müfettişi, Şair	<i>Osmanlı Müellifleri, Tuhfe-i Nâilî, Sicill-i Osmanî, Son Asır Türk Şairleri</i>
Fehime Nüzhet Hanım	İstanbul?	1925	Şair, Tiyatro yazarı	<i>Son Asır Türk Şairleri, Resimli Şair Hanımlarımız, Tuhfe-i Nâilî</i>
Mehmet Nüzhet Ortanca	İstanbul	?	Gazeteci, şair	<i>Son Asır Türk Şairleri</i>
Ahmet Nüzhet Saraçoğlu (Nüzhet Dede)	Tunceli Çemişkezek	1942	1.Dönem Millet Meclisi Mebusu, Şair	<i>Birinci Dönem Mebusu “Şarkın Diyojeni” Ahmet Nüzhet Saraçoğlu (Nüzhet Dede)</i>

1.1.Ömer Nüzhet Efendi

Ömer Nüzhet Efendi Urfalıdır. Edebiyatımızın on sekizinci yüzyıl şairlerindedir. Doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Tezkireler ve kaynaklar kendisinin mesleği ile ilgili olarak Haremeyn Kîsedarı olduğunu kaydeder. Ömer Nüzhet, devrin alim zatlarından Dülgerzâde Rıza Efendi'nin dervişlerindedir. Şeyhi Rıza Efendi'nin hayatını anlatan “*Menkîbe-i Evliyâiyye fî Ahvâl-i Rızâiyye*” adlı eseri vardır. Eser hakkında Emine Aydın tarafından bir çalışma yapılmıştır (2019). Şairin ilm-i nücûma yani yıldız ilmine meraklı olduğu ve bununla alakalı “*Tenbihatü'l-Müneccimîn*” isimli bir eserinin bulunduğu kaynaklarca kaydedilmiştir. Bu eser Müslüman müneccimlerden Muhammed Kasım'ın Farsça eserinin tercümesidir (Çabukel, 2000, 6). Aynı zamanda mürettep bir *Dîvân* ı da vardır. Ayrıca “*Şerh-i Kasâid-i Örfî*” adlı bir şerh çalışması da kütüphane kayıtlarında mevcuttur. Ömer Nüzhet'in divanı hakkında Hatice Çabukel Demirkol tarafından yüksek lisans tezi çalışması yapılmıştır (2000). Ömer Nüzhet, bazı kaynakların yanlış

kaydetmesi sonucu mesleği ve eserleri hakkında karışıklık yaşamış ve hayatına dair bazı bilgileri hatalı tespit edilen şairlerdendir. Kaynaklar onu çağdaşı Ahmet Nüzhet ile karıştırmıştır. Ancak yapılan araştırmalarla karışıklık ortadan kalkmıştır.² Şairin vefat tarihi H. 1192/ M. 1778 olarak kaydedilmiştir. Ömer Nüzhet, Galata Mevlevihanesi haziresinde metfundur.

1.2.Ahmet Nüzhet Efendi

Ahmet Nüzhet Efendi, on sekizinci yüzyılın başlarında yaşamış şairlerdendir. Doğduğu yer ve zaman tam olarak bilinmemektedir. Memleketi ile ilgili bilgiler kaynaklarda farklı gösterildiği için net değildir. Ancak Halepli olması ya da orada doğmuş olması ihtimali yüksektir. İyi bir tahsil görmüş olan Ahmet Nüzhet Efendi devlet memuriyetlerinde görev almıştır. Urfa'da Koca Ragıp Paşa'ya intisap ederek onun mühürdarı olmuştur. Divanında görev icabı pek çok şehir gezdiğini; Rakka, Halep, Bağdat, Diyarbakır, İstanbul, Mora, Belgrad şehirlerinde çeşitli memuriyetlerde çalıştığını dile getirmiştir. *Hatbî Tezkiresi'nde* de vefat tarihi H. 1197/ M. 1783 olarak kaydedilmiştir. Ömer Nüzhet ve Ahmet Nüzhet aynı çağda yaşamışlardır. Hatta iki şair hayatlarının bir kısmında İstanbul'da yaşamış ve birbirlerinden haberdar olmuşlardır (Yıldırım, 2020, 13). Aynı çağda yaşayıp bir aralık da ortak bir mahalde buluştukları için karıştırılmış olmaları mümkündür. Ahmet Nüzhet'in *Cevâhirü'l-Hikem, Telhisât-ı Râgıp Paşa, Şerh-i Hadis-i Erbaîn, Menâzihü'l-Ebsâr* adlı eserleri ve mürettep *Divân'ı* vardır. *Cevâhirü'l-Hikem* hakkında Ramazan Duran tarafından 2014 yılında bir doktora tezi çalışması yapılmıştır. *Telhisât-ı Râgıp Paşa* ile ilgili Hasan Gültekin tarafından hazırlanan "*Türk Edebiyatında İnşa*" isimli çalışmada (2015) metnin çeviri yazısı verilmiştir. *Şerh-i Hadis-i Erbaîn* ise Sadık Cihan tarafından çalışılmıştır (1991).

1.3.Osman Nüzhet Efendi

Osman Nüzhet Efendi Bursa'da dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen şair, 18. yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır. Kaynaklardan ilk olarak *Fatin Tezkiresi'nde* karşımıza çıkan şair, sanat ve meslek erbabındandır. İlim tahsil etmiş alim bir zat olan Osman Nüzhet Efendi, Bursa'da bakırcılar kethüdası olarak görev yapmıştır. Nakşibendî tarikatına mensuptur. Vefat tarihi ihtilaflıdır: *Fatin ve Tuhfe-i Nâilî* şairin H. 1220/M. 1805 tarihinde, *Osmanlı Müellifleri ve Sicill-i Osmanî* ise H. 1227/M. 1812'de vefat ettiğini kaydetmiştir. *Tuhfe-i Nâilî* H. 1227 kaydının yanlış olduğunu ve şairin H. 1220/M. 1805'te vefat ettiğini ifade etmektedir. Osman Nüzhet Efendi, Molla Fenâri Camii'nde hatiplik de yapmıştır. Kabri hatiplik yaptığı caminin yakınlarındadır. *Osmanlı Müellifleri* 'nde şairin basılmamış bir divançesinin olduğu dile getirilmiştir.

1.4.Mehmet Nüzhet Efendi

Mehmet Nüzhet Efendi Tatar asıllıdır ve H. 1244/ M. 1828 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Harbiye mektebinde tahsil gördükten sonra H. 1261/ M. 1845 senesinde Maliye Mektûbî Odası'na girmiştir. Kitabet hizmetinde bulunmak için Rumeli'ye giden şair bir aralık da *Cerîde-i*

² Gökhan Alp, "Bilgi Karmaşasında Mutasavvıf Bir Şair: Ömer Nüzhet ve Eserleri" *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 2021, cilt:8 Sayı: 20, s. 1-10; Yusuf Yıldırım, "*Ahmet Nüzhet Divanı*"; Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2020.

Havâdis muharriri olarak görev yapmıştır. Kaynaklarda iki oğlu olduğu kaydedilen şairin büyük oğlu Rıdvan Paşa ve küçük oğlu Reşit Paşa'dır. Hayatı boyunca pek çok görevde çalışmış olan Mehmet Nüzhet Efendi, kendini hem klasik edebiyatın geleneğiyle hem de Batı edebiyatının getirmiş olduğu yeni fikriyle beslemiş ve geliştirmiştir (Belen, 2010, 43). Üç dilde şiir yazmaya kudreti olan şair, Arapça ve Farsçanın yanı sıra Fransızca da bilmektedir. Modernleşme alanında ilk edebi çalışmaların yapıldığı Tanzimat döneminde, Mehmet Nüzhet Efendi'nin hem divan edebiyatı geleneğini devam ettirmesi hem de Tanzimat tesiri ile yenilik düşüncesi altında eserler vermesi dikkat çekicidir (Belen, 43). Akıl hastalığından mustarip olan şair, görevinden azlini istedikten sonra Kıbrıs ve Sayda'ya oradan da Sivas'a gitmiştir. Kaynaklarda "Deli Nüzhet" şeklinde kaydedilmiştir. Sivas'tayken 16 Ramazan H. 1306/M. 8 Haziran 1887'de vefat etmiştir. Hareketli bir hayat yaşayan şair edebî sahada da oldukça velut bir isimdir. *Muğni'l-Küttâb*, *Muhtasar Münşeât*, *İzhârü'l-Hak Tercümesi*, *Kirli Çıktı*, *Muaddilü'l-İmlâ ve Mükemmilü'l-İnşâ*, *Letâifü'l-Muhâdarât*, *Phedre Tercümesi* şaire ait eserlerdir. Mehmet Nüzhet Efendi'nin hayatı, eserleri ve edebi kişiliği Maksut Belen tarafından çalışılmıştır (2010).

1.5.Hasan Nüzhet Efendi

Hasan Nüzhet Efendi İstanbulludur. Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî âzâsından Ahmet İzzet Efendi'nin oğludur. *Tuhfe-i Nâilî*'de babası Ahmet Behzat Efendi şeklinde kaydedilmiştir. Mahmut Kemal İnal'ın kaydına göre, annesi Osmanlı paşalarından Süleyman Fâik'in kızıdır. Hasan Nüzhet Efendi H. 1242/M. 1826'da dünyaya gelmiştir. Aksaray'da bir sıbyan mektebinde ve Sultan Ahmed Camii'ndeki Mekteb-i İrfânî'de tahsilini tamamlayarak Takvimhâne'ye girmiştir. Çeşitli devlet memuriyetlerinden sonra Bağdat Maliye Müfettişliği'ne tayin olmuştur. Bağdat'ta iken H. 1307/M. 1889'da vefat etmiştir. İmam-ı Âzam hazretlerinin yakınına defnedilmiştir. Sürûrî tarzında yazdığı tarih düşürmeleri ile dikkat çekmiştir (İnal, 2000, 1709). Bursalı Mehmet Tahir, şairin sessiz ve sakin bir ömür geçirdiğini, sözlerindeki hiciv ve tariz dolayısıyla zamanın büyüklerini korkuttuğunu belirtmiştir (Saraç, 2016: 896-97). Hasan Nüzhet'in *Letâyif-i Esnâf* adında mizahi eseri ve matbu *Münşeât* ı vardır. *Letâyif-i Esnâf*, Erhan Çapraz tarafından tanıtılmıştır (2018). *Zâyrûh* isimli manzum bir eseri de mevcuttur.

1.6.Fehime Nüzhet Hanım

Edebiyatımızın kadın şairlerinden Fehime Nüzhet Hanım hem divan edebiyatı geleneğinde şiirler söylemiş hem de batılı tarzda eserler vermiştir. Hacı Davut Han ailesinden Hakkı Paşa'nın kızı ve Yemen valisi Ferik İsmail Hakkı Paşa'nın eşidir. Aynı zamanda *Servet-i Fünûn* yazarlarından Celal Sahir Erozan'ın da annesidir (İnal, 2000, 1711). Kaynaklarda doğum tarihi ve yeri verilmemiştir. İnal, şairin eğitimi eksik olsa da eski vadide şiir söyleyip mürettep bir divan elde edecek kadar kuvvetli bir istidada sahip olduğunu kaydetmiştir (İnal, 1711). Nüzhet Hanım'ın klasik edebiyat geleneği ile söylediği şiirlerinin ve manzum yazılarının yanı sıra batı tesiriyle kaleme aldığı iki tiyatro piyesi vardır. Şiirlerinden bazıları zamanının meşhur bestekarları tarafından bestelenmiştir (İnal, 1712). 25 Rebiulevvel H. 1344/M. 1925'te vefat etmiştir. Nüzhet Hanım güçlü bir vatanseverdir. Kadın hareketinin öncülüğünü üstlenerek *Süs* ile *Kadın* dergilerinde

yazılar yazmıştır. Derneklerde yaptığı konuşmaları, tiyatroları ve şiirleri ile kadınları vatan mücadelesi hakkında bilinçlendirmek için uğraşmıştır. *Adalet Yerini Buldu, Bir Zâlimin Encâmı* isimli iki tiyatro eseri vardır.

1.7.Mehmet Nüzhet Ortanca

Mehmet Nüzhet Ortanca'nın kaydı *Tuhfe-i Nâilî* ve *Son Asır Türk Şairleri*'nde yer almaktadır. Mehmet Nüzhet, Belevîzâde Hacı Nesip Bey'in oğludur. 1874'te İstanbul'da dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini tamamladıktan sonra Darüttâlim'de eğitim görmüştür. Sonrasında Duyûnu Umûmiye İdâresine girerek pul müdürlüğünde çalışmıştır. Oradan Damga Matbaası Müdürlüğü'ne tayin olmuştur. 1932'de emekli olan şair, emeklilikten sonra Tetkik-i İtiraz Komisyonu üyesi olarak görev yapmıştır. Meşrutiyetin ilanından sonra *Tercümân-ı Hakikat* gazetesini *Akşam* gazetesi olarak çıkarmıştır. Arkadaşlarıyla beraber Donanma Cemiyeti'nde çalışmış, İstanbul Belediye Meclisi âzâlığında bulunmuştur. Mahmut Kemal İnal, onun hezeliyata müteallik manzumeleri ve tarihleri olduğunu, Sâib-i Tebrizî ve Kelîm-i Hemedânî'nin tarzında şiirleri olduğunu kaydetmiştir (İnal, 2000, 1713). Ayrıca Arapça şiirleri olduğunun da kaydını düşmüştür. Hem divan şiiri geleneği ile hem de Batılı tarzda şiirler yazmıştır.

1.8.Ahmet Nüzhet Saraçoğlu

Nüzhet Dede lakabıyla bilinen Ahmet Nüzhet Saraçoğlu, 1860 yılında Tunceli vilayetine bağlı Çemişgezek kasabasında dünyaya gelmiştir. Dedesi ve babasının mesleği saraçlık olduğu için soyadı kanunundan sonra "Saraçoğlu" soyadını almıştır. Eğitimini tamamladıktan sonra siyasi hayata aktif bir şekilde atılmış, milli mücadelede de önemli roller oynamıştır. Ahmet Nüzhet Efendi, 93 Harbi'ni, Birinci ve İkinci Meşrutiyet dönemini, Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'nı ve etkilerini yaşamıştır. Millî Mücadele döneminde Mustafa Kemal Paşa tarafından Ankara'da kurulan Birinci Meclis Üyeliği'ne davet edilmiştir (Yedek, 2019, 25) Ahmet Nüzhet Efendi, Birinci Meclis'e Ergani Milletvekili olarak katılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün kendisine "Meclisin Gülü" ve "Dede Bey" şeklinde hitap ettiği Ahmet Nüzhet Dede, divan edebiyatı geleneğinde şiirler yazmıştır (Yedek, 40). Şiirleri daha çok tasavvufi mahiyettedir. Arapça ve Farsçayı iyi bildiği, geleneği iyi tanıdığı şiirlerinden anlaşılmaktadır. Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanması sonucu *Zafer-nâme* isimli bir manzume yazmıştır. Atatürk için methiye yazan ilk şairdir (Yedek, 46). 25 Eylül 1928 tarihinde emekliliğe ayrılan Nüzhet Dede, 12 Aralık 1942'de Çemişgezek'te vefat etmiştir. Celal Nuri İleri tarafından "Şarkın Diyojeni" olarak görülen Ahmet Nüzhet'in, Nüzhet Dede mahlası ile yazdığı şiirlerini topladığı bir şiir defteri vardır (Yedek, 8). Kendi el yazısı ile yazdığı defterinde gazel, kaside, tahmis gibi divan edebiyatı nazım şekilleri ile yazılmış şiirleri bulunmaktadır (Yedek, 130). Ahmet Nüzhet Saraçoğlu'nun hakkında Naci Onur'un (2000, 2011) ve Fikret Memişoğlu'nun (1963) makaleleri, Şahin Yedek'in yayımlanmış bir kitap çalışması bulunmaktadır.

Kaynaklarda adı geçen, Nüzhet mahlasını kullanmış Yahya Nüzhet isimli bir şair daha vardır. Yahya Nüzhet Efendi Adanalıdır. *Tuhfe-i Nâilî*'nin kaydına göre Kırım kökenlidir. Şair H. 1312/

M. 1894'te Ceyhan'da dünyaya gelmiştir. Şefika Hanım'ın himayesinde iptidâî, rüşdî ve idâdî mekteplerinde okumuştur. 1913'te Şefika Hanım ile birlikte Hicaz'a gitmiştir. Umumi savaşta Medine-i Münevver'e gönderilmiştir. Şairin Mısır'da, esir kampında çıkarılan bir gazetede şiirlerinin yer alması bir aralık orada bulunduğunu düşündürmektedir. Yahya Nüzhet Efendi'ye ait şiirler Mahmut Kemal İnal'ın *Son Asır Türk Şairleri*'nde ve Ali Taştekin tarafından hazırlanan "*Mısır'da Bir Esir Kampında Çıkarılan Işık Gazetesindeki Şiirler*" makalesinde (2018) bulunmaktadır. Vefatı 16 Eylül 1922'dir. Elimizde bulunan şiirler Yahya Nüzhet'in divan şairi olduğunu söyleyebilecek yeterlilikte değildir. Mevcut şiirlerine bakıldığında, Yahya Nüzhet Efendi'nin hece ölçüsü ile şiirler yazdığı görülmektedir. *Işık Gazetesinde 2, Son Asır Türk Şairleri*'nde ise 3 manzumesi vardır. Toplamda elimizde 5 şiiri vardır ve beşi de hece ölçüsüyle yazılmıştır. Mevcut manzumeler de şimdilik şairin hece ölçüsüyle şiir yazdığını göstermektedir.

2. İsmail Nüzhet Efendi

İsmail Nüzhet Efendi'nin hayatı hakkında kaynaklardaki bilgiler son derece sınırlıdır. İsmail Nüzhet Efendi'nin kaydı ilk olarak *Sâlim Tezkiresi*'nde yer almaktadır. 18. yüzyılın ilk tezkirelerinden olan *Sâlim Tezkiresi*, M. 1688-1722 yılları arasında hayatta olan ya da vefat etmiş şairleri kapsamaktadır. Bu tezkirede, İsmail Nüzhet dışında Nüzhet mahlasına sahip başka bir şair yoktur. Sâlim, şairin adının İsmail olduğunu ve İstanbullu olup bu şehirde yaşadığını kaydetmiştir. Güftâra kudreti olduğunu ve musiki alanında marifetli olduğunu ifade etmiştir: "*Nâmı İsmâ'ildir. İstanbul şâ'irlerinden ve medîne-i merķūmenîñ şehirlerindenir. Güftâre ķudreti ve țaraf-ı mūsîķide ĥayli dāniş ü ma'rifeti vardır. Bu güftâr eş'ârındandır.*"

Meded ey bî-vefâ raĥm it esirge ben dil-efgârı

Teraĥĥum eylemezsen de baĥa cevvr eyleme bār? (İnce, 2018, s. 435)

Şair hakkında diğer bir kayıt M. 1765 yılında tamamlanmış olan Müstakimzade Süleyman Sadettin'in *Mecelletü'n-Nisâb* adlı eserinde bulunmaktadır. Burada Nüzhet kaydı altında İsmail, Ömer ve Ahmet Nüzhet bir arada zikredilmektedir. İsmail Nüzhet Efendi için saltanat evinin evlatlarından, şairdir ve musikide mahirdir şeklinde bahsedilmiştir (Müstakimzade, vr.:421b). Nüzhet Efendi'nin yer aldığı son kaynak ise *Tuhfe-i Nâilî*'dir: "*İsmail Nüzhet Efendi, İstanbullu. Divanı, Üniversite Kütüphanesi 1766*" (Kurnaz, Tatçı, 2001: 1049).

Görüldüğü üzere kaynaklarda şairin doğum ya da ölüm tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. İsmail Nüzhet Efendi hakkındaki bilgilere daha çok divanından ulaşılmaktadır. Şairin divanı İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 1766 numarada kayıtlıdır. Divanında tarih manzumeleri de yer almaktadır. Şairin divanda düştüğü ilk tarih, ismini belirtmediği bir zatın vefatı için söylediği H.1096/ M.1685 tarihidir. Divanda yer alan tarihler içerisindeki en son kayıt Halife Hasan'ın vefatını gösteren H. 1159/ M. 1746'dır. Buna göre şair M.1685-1746 yılları arasındaki 61 yıllık dönemde kesin olarak hayattadır ve 17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Tarihler bakılarak söylenebilir ki İsmail Nüzhet Efendi aynı zamanda Lale Devri şairidir.

İsmail Nüzhet, Ömer Nüzhet ve Ahmet Nüzhet çağdaştır. Ayrıca bu üç şairin mahlaslarını aşağı yukarı aynı dönemde aldıkları görülmektedir. Yukarıda da değindiğimiz gibi şairlerin aynı zaman diliminde aynı mahlası almaları hoş karşılanmamaktadır. Öyleyse büyük ihtimalle biri İstanbul biri Urfa diğeri Halep olmak üzere farklı şehirlerde yaşayan şairler, mahlası aldıklarında birbirlerinden haberdar değillerdi. Ancak bir aralık üç şairin de İstanbul'da bulunduğu görülmektedir. İsmail Nüzhet Efendi'nin divanında İstanbul'dan ayrıldığına ya da şehir dışına çıktığına dair bir ipucu yoktur. Ancak Ömer Nüzhet ve Ahmet Nüzhet'in sonradan İstanbul'a geldikleri anlaşılmaktadır. İsmail Nüzhet Efendi'nin divanında birkaç yerde memleketi İstanbul'un adı geçmektedir. İstanbul'un semtlerinden olan Okmeydanı, Atmeydanı ve İstanbul'daki belirgin mekanlardan olan Kaptanpaşa Hamamı'nın da adı divanda zikredilmiştir. Şairlerin yaşadıkları çevreyi ya da gittikleri yerleri şiirlerinde zikrettiği görülür. Bu bakımdan Nüzhet'in de adı geçen yerleri şiirlerinde anması normaldir ve buralarda yaşadığına, dolaştığına delil olabilir.

Çün mey-i nâb iledür şöhreti **İstanbul'uğ**

Hem birer hûbı olur anda olan her kuluğ (Nüzhet, yazma, 37a)

Ġam u guşşayı terk eyle girü Nüzhet sağa müjde

Sitanbul içredür hâlâ melâhat mülkinüğ hânı (Nüzhet, yazma, 53b)

Hânkâh-ı dil pür oldu tîr-i gâmzeñle şehâ

Sîne-i Nüzhet begüm var ise **Okmeydânı'dur** (Nüzhet, yazma, 27b)

Çoçayum dirsene ey dil ol levend-i sîm-endâmı

Münâsib cây olur ey dil **Çapudanpaşa hamâmı** (Nüzhet, yazma, 59a)

Esb-i nâzını fikr ideyüm her şeb ü rüz

Anuğçün didiler sîneme **Atmeydânı** (Nüzhet, yazma, 54a)

Kaynaklarda İsmail Nüzhet'in ailesi ve mesleği hakkında bilgi mevcut değildir. Divanında da bu konuya dair bir ipucu yoktur. Ancak devrin devlet adamlarından, çeşitli meslek erbabından ve şairlerinden tanıdıkları vardır. Dönemin devlet adamlarından Mühürdar Emin Ağa, Mekke ve Medine kadısı Halife Hasan, Hasan Ağa, Haslar Kalemi Kîsedarı Abdî Çelebi için manzumeler yazıp tarih düşürmüştür. Devrin farklı meslek gruplarından Dellal-zâde, Kâtip-zâde, Dellâk-zâde, Kapıcı-zâde, Okçu-zâde, Kılıççı-zâde, Monlâ-zâde, Atçeken-zâde, Hamamcı-zâde, Sûfî-zâde lakaplı kimseleri tanıttığı küçük bir şehrengize benzeyen bir manzumesi de bulunmaktadır. İsmail Nüzhet Efendi divanında ayrıca Tıflî, Feyzî, Fennî, Nâilî gibi şairlerin isimlerini de zikretmektedir. Bu kişiler de Nüzhet Efendi'nin tanıdığı şair arkadaşları olabilir. Bu bilgilerden hareketle

baktığımızda da şairin sosyal çevresinde hem devlet erkanından ve şairlerden hem de esnaftan kimselerin bulunduğunu söylemek mümkündür. Şairin vefat tarihi ve nerede gömülü olduğu belli değildir. Ancak divanında yer alan en geç tarihe sahip manzume M. 1746'yı göstermektedir. O halde şair bu tarihten sonra vefat etmiş olmalıdır.

3. İsmail Nüzhet Efendi'nin Edebi Kişiliği

Kaynaklarda İsmail Nüzhet'in şiir söylemeye kudretinin ve musiki alanında başarılı oluşunun dışında şairliği ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bunda tezkire yazarlarının şairi fazla tanımaması da etkili olabilir. Osmanlı'nın merkezinde, İstanbul'da yaşayan şairin hakkında bu kadar kısıtlı bilgi olması düşündürücüdür. Öncelikle İsmail Nüzhet Efendi 18. yüzyıl şairidir. Bu dönem ise Osmanlı'da en çok şairin yetiştiği devirdir (Şentürk & Kartal, 2019, 587). Yetişen şair sayısının çok fazla olması bazılarının arka planda kalmasına sebep olabileceği için İsmail Nüzhet Efendi de ön plana çıkamamış olabilir. Bunun yanı sıra bir şairin edebi dünyada tanınmasında en etkin faktörlerden biri de hamilerdir. Hamiler, şairlerin yetişmesi için onları kollayan, şiir meclisleri toplayarak şairlere kendilerini tanıtmaya fırsatı sağlayan, genellikle devletin üst kademesindeki kişilerdir. Bu bağlamda düşündüğümüzde İsmail Nüzhet Efendi'nin hakkında fazla bilgi olmamasının sebebi hamisinin olmayışı da olabilir. Başka bir açıdan düşünürsek belki de şair, şiir meclislerine devamlı katılan birisi olmadığı için tanınmıyor olabilir. Ancak her halükârda Nüzhet Efendi'nin şiir yazmayı sevdiği ve şairliği ile övüldüğü şiirlerinde görülmektedir:

Hāmesi bir lü'lü-i āb-ı hayāt olsa yeri

Çārsu-yı nükte içre şî'r-i Nūzhetdür revāc (Nūzhet, yazma, 18b)

Müdde'iler urmasun lāf şā'irüz ancağ diyü

Şāh-ı nazmām Nūzhetā mülk-i sūhān Selmān'ıyam (Nūzhet, yazma, 42a)

Nüzhet'in şiirlerinin temelini aşk ve sevgili anlayışı oluşturmaktadır. Nüzhet âşıkâne şiirlerinde geleneğin mazmunlarını ve kalıplarını başarılı bir şekilde işlemiştir. Güzelleri, güzellerin vefasızlığını anlatmıştır. Âşık edasıyla konuşan şair, sevgilinin kendisine çektirdiği acılardan ama bu acılara rağmen mutlu oluşundan bahsetmiştir. Âşığın hâli gamlı, perişan ve üzüntülüdür. Şiirlerinde gelenekte olduğu gibi güçsüz, zayıf ve hasta bir âşık tasviri vardır. Vücudu daima yaralıdır:

Derūn-ı ğamdayum ammā ki dilden çıkmadı feryād

Velikin ğamze-i meh-rūlar eyler sīnemi berbād

Belā tīşesi altında nice cān virdi gör Ferhād

Belā-yı 'ışğdan olmuş degül bir kimse hiç āzād

Kimi görseñ cihānda ol belāya mübtelā ancağ (Nūzhet, yazma, vr.10b-

11a)

Ço itsün âteş-i hicrân derûn-ı Nüzheti büryân

Cefâyı çekmeyen aşık şafânuş qadrini bilmez (Nüzhet, yazma, 59a)

Şikâf oldu bu sînem tîr-i gamzeñle cihân-ârâ

Vücudum itdi hâkister senüñ hecrüñ beni hâlâ (Nüzhet, yazma, 13a)

Sevgilinin açtığı yaralar aşğın vücudunu kaplamıştır ancak aşık bundan şikayetçi değildir ve kendisine ilaç olacak merhem de yalnızca sevgilidir:

Var iken zağm-ı tîr-i gamzesi sînemde durmazlar

Çıyarlar yok yire aşıklara ol çeşm-i hun-rizler (Nüzhet, yazma, 21b)

Tirinüñ peykânını alma vücūdumdan bugün

Luğfunı gel itme şâhum ben faqîrinden ırâğ (Nüzhet, yazma, 34b)

Ben garîb üftâdenüñ göğsüne şerha çekmege

Çeşm-i fettânuş taqınmış iki hançer sağına (Nüzhet, yazma, 48b)

Merhem-i vaşluş ile zağm-ı dile kıl çâre

İtme cevrüñle tabîbüm anı gel ehl-i firâş (Nüzhet, yazma, 32a derkenar)

Dâğ urduş sîneye luğf-ı firāvân eyledüñ

Var ol ey cân tabîbüm başa dermân eyledüñ (Nüzhet, yazma, 36a)

Nüzhet tıpkı gelenekte olduğu gibi sevgilinin güzelliğini doğadaki unsurlarla tasvir etmiştir. Sevgilinin boyu servi, şimşad, ar'ar'dır. Yüzü ay kadar parlak ve beyaz, güneş gibi aydınlıktır. Yanakları kırmızı, beni siyahtır. Kaşları keman, kirpikleri ve gamzesi ise öldürücü bir oktur. Saçları kıvrım kıvrımdır. Dudağı gonca, la'l, mey gibi kırmızıyı çağrıştıran renklerle ifade edilmiştir:

[mefâ' ilün/mefâ' ilün/mefâ' ilün/mefâ' ilün]

Nedür ol şive-i refâr nedür ol kâmet-i bâlâ

Nedür ol hande-i nâzük nedür ol cilveler âyâ

Nedür ol hâl-i Hindûlar nedür ol çin-i ebrûlar

Nedür ol gamzesi tîr-veş nedür ol kaşları yâ

Nedür ol ħam-be-ħam gīsū nedür ol pīç pīç kākül

Nedür ol dīde-i āhū nedür ol ruĥları zībā

Nedür ol sīm gibi cismi nedür ol meh gibi rūyı

Nedür ol ‘āşıķa cevri nedür ol nāz u istiġnā

Nedür ol cübbe-i kākūm nedür ol va‘ deler Nüzhet

Nedür ol gerden-i billūr nedür ol ruĥ ‘abīr-āsā (Nüzhet, yazma, vr.13b)

Ruĥuĥ ey ġonca-leb ġüyā ġül-i bāġ-ı leġāfetdür

Ĥat-ı müşkīnūĥ ise sūnbül-i rengīn-ķıyāfetdür (Nüzhet, yazma, 22a)

Rindâne söylediġi şiiirlerinde kadeh, mey, meclis, sākī, ayak, cām, safā, eġlence, ays, işret kavramlarını kullanmıştır. Meclisin ve bezmin mutluluġundan, meyın verdiġi sarhoşluk hissinden bahsetmektedir. Genellikle de rindâne şiiirlerinde coşķulu bir söyleyişe ve lirizme sahiptir:

[mefā‘ ilün/mefā‘ ilün/mefā‘ ilün/mefā‘ ilün]

Ėadeĥ devr eylesün yārāna olsun bī-riyā meclis

Sürünce ayaġı sākī olurmuş pür-şafā meclis

Ėülünce ol mehi ŧal‘ at kızarur mey gibi rūyı

Leb-i dildāra olmuş gör efendī mübtelā meclis

Görünce hicri dilberden varup mey nüş iderler kim

Olurmuş ĥaste ‘uşşāķa begüm ancaķ devā meclis

Olup sākī o meh-peyker şunarsa cāmı ‘uşşāķa

Hīç olmaz dünyede bunuĥ gibi bir dil-ġüşā meclis

Bugün bu bāġ-ı dehr içre seniĥün hem de yārünçün

Düzilmiş berg-i ġülden ĥāzır olmuş Nüzhetā meclis (Nüzhet, yazma, 31a)

İsmâil Nüzhet Efendi devrin şairlerinin pek çoğunun farklı edebi üsluplara yöneldiği dönemde klasik üslubun çizgisini takip etmiştir. Verdiğimiz örneklerde de görüldüğü üzere mazmun ve hayal kullanımı; aşk, âşık ve sevgili tasvirleri genellikle klasik geleneğe uygundur. Üstat kabul edilen şairlerden Bâkî, Bağdatlı Rûhî, Nef'î, Nâilî gibi şairlerin tesirinde kalmıştır. Bağdatlı Rûhî ve Nef'î'nin âşıkâne tarzda yazdığı şiirlerine tahmis yapmış, Nâilî, Fennî ve Tıflî'ye ise nazire yazmıştır. Ancak Nüzhet Efendi nazire yazmayı ciddiye alan bir şairdir. Nüzhet Efendi'ye göre her şiire ve her şaire nazire yapılmaz. Divanındaki bir beyitte:

Her şî'r-i şâ'ire Nüzhet itme şî'rün nazîr

Âb-ı hayât eyleye mi sade âb ile bahş (Nüzhet, yazma, 18a)

şeklinde her şairin şiirine nazire yazmadığını açıkça belirtmiştir. Bazı şairlerin çok fazla taklide düştüğü ve nazire yazmayı abarttığı için “Nazire edebiyatı” şeklinde adlandırılan on sekizinci yüzyılın edebî geleneğinde, Nüzhet'in her şiire ve her şaire nazire yazmadığını belirtmesi bilinçli bir şair olduğunu ve taklitten uzak durmaya çalıştığını göstermektedir. Nazire yaptığı metinlere bakıldığında ise, Nüzhet'in genellikle âşıkâne üslupla yazılmış şiirleri tanzîr ettiği görülmektedir. Bu durum Nüzhet'in şiire yaklaşım temelini aşk teması üzerinden olduğunu vurgular niteliktedir:

Bir sîneye şādlık ola mihmân ne belâdur

Nâleñ var iken hâhiş-i cânân ne belâdur

Ey dil dime ki târik-i efgân ne belâdur (Nüzhet, yazma, 9b)

Vuşlat-ı hevesi ço gam-ı hicrân ne belâdur

Var tâlib-i derd ol yûri dermân ne belâdur (Akkuş, 2018: 250)

Divanından anlaşıldığı kadarıyla İsmâil Nüzhet Efendi, şiirlerinde çoğunlukla sade bir dil tercih etmiştir. Akıcı ve anlaşılır bir üslup ile geleneğin mazmunlarını kuruluğa ve taklide düşmeden kullanmıştır. Divanında atasözleri ve deyimlere de yer vermiştir: “Şeytan azapta yaraşır, kızıl kana boyamak, kanı kan ile yumak” bunlardan bir kaçıdır.

Dilberâ pendüm tutup cevru cefâdan gel çek el

Çanı çanı ile yumazlar şöyle kim vardur mesel (Nüzhet, yazma, 39a)

İrgürme vaşlına raķibi fûrkatde iken

Şeytân ' azabda yaraşur eyleme ' inâbet (Nüzhet, yazma, 53b-54a)

Dilin sade olması anlaşılabilirliğini kolaylaştırmakta bu da metinde akıcılık sağlamaktadır. Şiirlerde özellikle nida sanatını kullanarak begüm, güzelüm, efendüm cânım şeklinde seslenmesi; açık ve geniş ünlü harfleri sıkça kullanması metnin coşkusunu artırarak lirizmi yüksekte tutmaktadır:

- 38b) Nazar kııl künc-i ğamda bî-kes ü bîmâr u maḥzûnam
 Begüm cānum efendüm meh cebînüm ‘ işve-nāzum gel (Nüzhet, yazma,
 Şāhidān dolaba binüp tālibān zār eylesün
 Mevsim-i ‘ıyddür begüm şimdi nevālar vaḳtidür (Nüzhet, yazma, 20a)
- 19b) Luṭf yok zerre ḳadar hicri ise her dem od
 Yazıḳ ey mihr-i ḥüs(ü)n eşkümi sen eyleme red (Nüzhet, yazma, 19a-)

4. İsmail Nüzhet Efendi’nin Divanı

Şairin eseri olarak elde yalnızca divanı mevcuttur. Bilindiği kadarıyla bu divanın da tek el yazması nüshası vardır. Şairin divanı İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 1766 numarada kayıtlıdır. Kahverengi meşin kaplı ve 212x135mm. ölçüsünde olan divan, 63 varak ve 13 satırdan oluşmaktadır ve talik yazı ile yazılmıştır. Divanda siyah ve yer yer kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Manzumelerin çevresi kırmızı mürekkep kullanılarak çerçevenmiştir. Çerçevelerin içinde yer alan ana metnin yanı sıra, çerçevenin dışında, kenarlarda da manzumeler bulunmaktadır. Bazı şiirlerde şair beytin üstünü çizip altına düzelttiği halini yazmıştır. Bazılarında ise şiirin üstünü karalamış ancak herhangi bir düzeltme yapmamıştır. Bu durum metnin müellif hattı olduğunu düşündürmektedir. Ancak kenarlardaki bazı metinlerin yazı karakterleri cetveli alandakinden farklıdır. Bundan dolayı divana sonradan eklemeler yapıldığı anlaşılmaktadır. Divanın zahriye kısmında “İstishābehu ez‘afu’l-‘ibād Ömer Nüzhetî sehela’llahu fi‘luhu fi’d-dünyā ve’lāḥire” kaydı vardır. Bu kayıt divanın bir süre Ömer Nüzhet’in elinde bulunduğunu göstermektedir. Ancak şairlerin şiirleri, üslupları, dili kullanım biçimleri, divanlarında kullandıkları nazım şekilleri ve nazım türleri kontrol edilerek divanlar karşılaştırılmış ve divanın İsmail Nüzhet Efendi’ye ait olduğu görülmüştür. Divandaki bazı beyitlerin üstü bantla kapalı şekildedir. İsmail Nüzhet Efendi’nin divanı müretteptir. Divanda 2 mesnevi, 3 kaside, 3 terki-bent, 4 terci-bent, 2 muhammes, 2 tahmis, 1 bahr-ı tavil, 297 gazel, 25 kıta, 26 müfret, 28 matla ve 20 na-tamam gazel yer almaktadır. Ayrıca divanda münâcât, naat, cülûsiye, ramazâniye, bayrâmiye, hamâmiye, tebrik-nâme türünde metinler de vardır. Divanda 8 adet Farsça manzume bulunmaktadır. Bunlardan 6’sı gazel 2’si kitadır. Divanda Farsça şiirlerin bulunması şairin Farsça bildiğini de göstermektedir³.

Nüzhet Efendi’nin divanının başında mesnevi nazım şekliyle söylenmiş bir münacat bulunmaktadır:

Ey Ḥālîḳ-ı bî-çün u çerā

Vey Ḳādir u Ḥayy u Tüvānā

³ *İsmail Nüzhet Divanı* üzerinde, Zeynep Özeroğlu tarafından, Prof. Dr. Mustafa Erdoğan danışmanlığında hazırlanan yüksek lisans tezi tamamlanmak üzeredir. (*İstanbul Nüzhet İsmail Divanı İnceleme-Metin-Dizin*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Ācizlere dermān virici sen

Efkarlara ihsān idici sen

Luṭf eyle ki bu ben maḥzūn

Olmuşam kāfir nefsi me zebūn (Nüzhet, yazma, 1b)

Devamında yine mesnevi şeklinde bir naat kayıtlıdır. 25 beyitten oluşan bu manzumede Nüzhet samimi bir eda ile Hz. Muhammet'ten şefaata istemektedir:

Tā ezelden āşıkuḥdur bu göñül yā Muştafā

Rūz-ı maḥşerde aḡa it luṭf u ihsānın 'aṭā (Nüzhet, yazma, 2b)

Yā Muḥammed bī-sitāre Nüzhete eyle raḥim

Bir za'īf-i mücrimem ki ṭā'ate irmez elim (Nüzhet, yazma, 3a)

Divanda Sultan I. Mahmut için yazılmış kaside ise cülûsiye türündedir. 29 beyitten oluşan kasidede şair, I. Mahmut'un tahta çıkmasının cihana getirdiği aydınlıktan, onun ne kadar adil bir padişah olduğundan bahsetmektedir:

Anuḡ gibi şeh-i pākize-ḡūy-ı ehl-i tedbīrūḡ

Şeref-yāb oldı āḡir maḡdemiyle devlet-i 'Oḡmān

Ferīdūn-şevket u Dārā-ḡaşem bir şāh-ı 'ādil kim

Ġubār-ı dergeḡūḡden rūşenādur dāde-i a'yān (Nüzhet, yazma, 2b-3a derkenar)

Divanda ramazāniye başlığı taşıyan beş beyitlik bir gazel vardır. Büyük ihtimalle kaside olarak düşünölmüş olan metin yarıda kalmış ve beş beyti yazılabilmıştır. Çünkü şairin mahlası son beyitte yoktur. 17. yüzyıl şairlerinden Sābit'in ramazāniyesine benzeyen metin onun tesiri altında ya da ona nazire olarak yazılmak istenmiş olabilir⁴:

Yaḡdı ḡandili hele bāde-keşān

İtdi māh-ı ramazāna yine ḡāyet tekrīm

⁴ Şiirin ilk beytinde mürekkep akması sonucu okunamayan kelimeler olduğu için, ilk beyit burada verilmemiştir.

Yāğlı cerr ile bedir eyledi mey-ḥāreleri

Çırdı ayaklarını muhtesib-i şūḥ u ḥaṣīm

İstiḳāmet ile meyḥāneye ḥıdmetde iken

Ne revādur k’olasın bāde-i ḥasretle saḳīm

Rind-i kayyım ise ḳandīle ḳoyup ṣahpāyı

Başka keyfiyyeti var diyü ider ḥalṫ-ı ‘azīm (Nüzhet, yazma, 7a derkenar)

İsmail Nüzhet Efendi’nin divanında ayrıca hamâmiye türünde bir gazel vardır. Beş beyitlik gazelde güzelin hamama gelmesinden, güzelliği ile ortamı aydınlatmasından ve temizlenmesinden bahsedilmekte ve hamam kültürüne ait sabun, havlu, kese gibi unsurlar zikredilmektedir:

Seḫerden geldi ḥammāma çün ol dildāre sīm-endām

Görince ayağıñ öpdı aman biñ şevḳ ile ḥammām

Şanursın māh-ı tābān-veş şalup pertev çü ḥammāma

Anuḫ altındaki mermer murādınca gör aldı kām

Görince ol şehi ‘uşşāḳ ḳopardı āh u efgānı

Serinde kākülün ancak göñül murğına itmiş dām

Şabun ile sürüp kirün çıkarsun anı kīseyle

Çoçup bilini ḥavlı-veş anı kendüye it gel rām

Anuḫ gibi daḫı tāze nice dem görmedüm Nüzhet

Lebi yāḳut sözi şīrīn ḳamu pür-şīve pür-endām (Nüzhet, yazma, 41a)

İsmail Nüzhet Efendi’nin ıydiye türünde şiirleri de bulunmaktadır. Toplamda dört manzumede kullandığı bu türü gazel nazım şekli ile yazmıştır:

Müjdeler erbāb-ı ‘ışḳa kim yine ‘ıyd oldı ‘ıyd

Her kişi cānāne senden būseler eyler ümīd (Nüzhet, yazma, 19a derkenar)

Mağdem-i adhāya didi cān u dil idüp şadā

Ey berīd-i şāh-ı dil ehlen ve sehlen merhābā (Nüzhet, yazma, 14a derkenar)

Nüzhet Efendi'nin divanında redif çeşitliliği ve kafiye kullanımı da göze çarpmaktadır. Rediflerin çoğu Türkçe kelime ve eklerden oluşmaktadır. Divanın dili de devrine göre umumiyetle sade Türkçedir. Divanda uzun ve ağıdalı tamlamalar, anlaşılmaz üstü kapalı manalar yoktur. Lirizmin coşkusu yüksektir ve okuyucuya zevk veren bir akıcılığa sahiptir. Nüzhet aruzun hezec, recez, remel, muzari bahirlerinin Türk şiirinde yaygın kullanılan vezinlerini kullanmıştır. Ancak Nüzhet'in aruz kullanımı konusunda çok titiz olmadığı görülmektedir. Mesela bazı beyitlerde tef' ileler eksik, bazılarında ise fazla çıkmaktadır. Yine şairin zaman zaman zihafı yaptığı da dikkati çekmektedir.

“Gazelin ilk beyti olan matla beytindeki mısralardan birinin gazelin son beyti olan makta beytinin ikinci mısrasında tekrar kullanılmasıyla”⁵ oluşan yapıya redd-i matla denir. Nüzhet Efendi redd-i matla yapmayı seven bir şairdir. Divanındaki 7 gazelde redd-i matla kullanılmıştır.

Nüzhet Efendi'nin divanında tarih manzumeleri de bulunmaktadır. Bunlar farklı nazım şekilleri ile yazılmıştır. Toplamda 14 şiirde yer alan tarih düşürmeler manzume numaraları, nazım şekilleri, düşürülen tarih, yazıldığı kişiler ve yazılma sebepleri ile aşağıda kronolojik bir şekilde tablo halinde verilmiştir. Tablo 2:

Manzume Numarası	Nazım Şekli	Tarih	Yazıldığı Kişi	Yazılma Sebebi
309	Kıta	1096/1685	-	Vefatına tarih
409	Kıta	1123/1711	Arif Efendi	Sakal bırakmasına tarih
410	Kıta	1137/1724	Hatice'nin Babası	Hatice'nin doğumuna tarih ve babasını tebrik
402	Gazel	1138/1725	Ahmed Efendi	Vefatına Tarih
399	Müfret	1140/1727	Seyfeddin	Doğumuna tarih
401	Gazel	1140/1727	-	Sakal bırakmasına tarih
406	Gazel	1141/1728	-	Sevdiği birinin övgüsü ve gönül almasına tarih
407	Kıta	1142/1729	Halife Hasan	Vefatına tarih

⁵ Şener Demirel, “Divan Şiirinde Redd-i Matla”, *Bilig Dergisi*, 2004, s.161.

3	Kaside	1143/1730	Sultan I. Mahmut	Tahta çıkışına tarih
400	Na-tamam gazel	1143/1730	-	Doğumuna Tarih
403	Kıta	1143/1730	Hasan Ağa	Vefatına Tarih
404	Kıta	1150/1737	Mühürdar Emin Ağa	Sakal bırakmasına tarih
408	Kıta	1150/1737	Abdi Çelebi	Vefatına Tarih
405	Gazel	1159/1746	-	Sakal bırakmasına tarih

Klasik geleneğin takipçisi olan ve mümkün olduğunca taklide düşmeden, âşıkâne üslupla şiirler söyleyen İsmail Nüzhet Efendi'nin bazı şiirleri şu şekildedir:

[fâ^ç ilâtün/fâ^ç ilâtün/fâ^ç ilâtün/fâ^ç ilün]

Çin çin idüp efendî zülfi zencir eylemiş

‘Āşık-ı şeydâlaruñ derdine tedbîr eylemiş

Saņa kıl olmak imiş dünyāya gelmekden ğaraż

Haķ te^ç ālā çün ezelden bunı taķdîr eylemiş

Sînem üzre dāğlar yaķup benüm āh itdigüm

Güş idüp aġyār hemān cānāna taķrîr eylemiş

Yāre didüm ‘ālem-i rü’yāda ķoçdum ben seni

Zāhide dimiş bunı ‘aynınca ta^ç bîr eylemiş

Āl ile hücreye aldum ol perî-[y]i Nüzhetā

Hep görenler didiler kim yāre teşhîr eylemiş (Nüzhet, yazma, 31b-32a)

[fâ^ç ilâtün/fâ^ç ilâtün/fâ^ç ilâtün/fâ^ç ilün]

Kākül-i dildāra düşsün tek hevāyî göñlümüz

Haştedür ister efendî hoş devāyı göñlümüz

Cāna lāyık gördüm ol meh-rūyı çünki ben faķır
Çekdigümce sīneye eyler şafāyı göñlümüz

Berg-i gül gibi yañağı gonca-veş hem lebleri
Dā'im eyler gör o gülşende nevāyı göñlümüz

Dem-be-dem gel merhem eyle vaşl ile zaħm-ı tene
Yoħsa virmez bu ğama hergiz rızāyı göñlümüz

Nüzhetā lāyıkdur itse dūr diyü nazmum fūrūş
Çārsū-yı ıřık içinde bu edāyı göñlümüz (Nüzhet, yazma, 30a-30b)

[mefā' ilün/mefā' ilün/mefā' ilün/mefā' ilün]
Ğamuñla āh u zār itsem baña dīvānedür dirler
Pür olsa eşk ile çeşmüm tolu peymānedür dirler

Nola şad pāre kılsañ tığ-i ğamzeñle dil-i zārı
Bu bir ğīsū-yı müşğine var ise şānedür dirler

Dem-i fūrkatde ey meh-rū bu dīde ğun-feşān olsa
Görüp zühhād ğumkundan aña mestānedür dirler

Cemālün şem' ine ğayrān olursam ey şeh-i ğübān
Heves-kārān-ı pür-sūhte olan pervānedür dirler

Nice kāzib degüldür Nüzhetā ol müdde' iler kim
Adına mey-kedelerün begüm meyğānedür dirler (Nüzhet, yazma, 27a)

[mefā' ilün/mefā' ilün/mefā' ilün/mefā' ilün]

Dehānuḡ aç söze başla begüm güftarı görsünler

Mey-i gül-fām ile dolmuş leb-i serşarı görsünler

Dirilsün ehl-i diller seyr içün hep rāh-ı dīvāna

Göñül mülkine 'adl u dād iden hünkārı görsünler

Çosunlar derd-i dünyāyı yaraşmaz 'āşıkā ol ġam

Benüm gibi olar da fürkat-ı dildārı görsünler

Müneccimler te'emmül itmesün gök üzre Mirriḡ'ı

O āsīb-i deh(i)rde ġamze-i hun-ḡārı görsünler

Vişālünje rızā virmez güzeller dime ey Nüzhet

Virürler Ka'be ḡaḡkıyçün göñül yalvarı görsünler (Nüzhet, yazma, 28a-

b)

[fā' ilātün/fā' ilātün/fā' ilātün/fā' ilün]

Gerçi benden dünyede bir kimse dermān istemez

Lik 'āşıklar da senden nāz u hicrān istemez

Ceyş-i 'ışkı başına cem' eylemiş ol māh-rū

Dūd-ı āhum dāğıdur düşmen hırāsan istemez

Çulluḡuḡ 'arz itme yāre eyle ehl-i rindligin

'Āşık arar kendözine yoḡsa derbān istemez

'Anber-i sārāya virmem bŷy-ı ḡaḡtuḡ ben senüḡ

Daḡı var iken lebün dil la'l [ü] mercān istemez

Manzar-ı luţfuñ egerçi açılırsa üstüme

Vaşluña irmege benden ğayrı her ān istemez

Mülk-i ʿışka rüyuñ eyler şol ziyā-bağşısı şehā

Göñlümüz bir ğayrı senden māh-ı tābān istemez

Görse ol şīrīn-lebi zāhid bugün şehvet ile

Güşe-i vaḥdet maḳāmun belki el'ān istemez

Dilberā gül ruḫların bir kez şoranlar şıdķ ile

ʿĀlem-i fanīde bir dem āb-ı ḫayvān istemez

Hep tazarruʿ lar begüm ancaḫ cüdādandur saña

Mürde olsa küyuñ içre Nüzhet'ün cān istemez (Nüzhet, yazma, 28b-29a)

Sonuç

Bu makalede, daha önce bilim dünyasında hiç gündeme gelmemiş ve hakkında hiç ilmi yayın yapılmamış olan XVIII. asır şairlerinden İstanbullu İsmail Nüzhet Efendi ve divanı üzerinde durulmuştur. Kâmil bir edebiyat tarihinin yazılması, edebiyat tarihinde kaydedilmiş büyük küçük bütün eserlerin incelenip, değerlendirilmesiyle mümkün olacaktır. Kütüphane raflarında kalmış ve unutulmuş *İsmail Nüzhet Divanı* da bunlardan biridir. İsmail Nüzhet; Lâle Devri'nde yaşamış, çok fazla şöhret bulamamış, umumiyetle klasik üslupla şiir söylemiş bir şairdir. İsmail Nüzhet'in aynı devirde yaşayan ve aynı mahlası kullanan şairlerle karıştırılması muhtemel ise de divanları incelendiğinde bunların farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Kaynaklara göre İstanbullu ve Sultan I. Mahmut döneminde yaşamış olan Nüzhet, aynı zamanda musikide de mahirdir. Farklı meslek gruplarından, şairlerden ve devlet kademesinde çalışanlardan tanıdıkları olsa da şairin üst düzey devlet adamlarıyla pek irtibat kuramadığı ve ciddi bir hamî edinemediği anlaşılmaktadır. Mesleğini bilemediğimiz İsmail Nüzhet'in ne derece ve nasıl bir eğitim gördüğü de meçhuldür. Farsçayı şiir söyleyecek derecede bilen şairin eldeki tek eseri Türkçe divanıdır.

Orta hacimli bir eser olan İsmail Nüzhet Efendi'nin divanının bilinen tek yazma nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 1766 numarada kayıtlıdır. İçindeki tashihlerden müellif hattı olduğu tahmin edilen, ancak sonradan eklemeler de yapıldığı anlaşılan bu divan toplam 63 varaktan oluşmaktadır. Divanda; 2 mesnevi, 3 kaside, 3 terki-bent, 4 terci-bent, 2 muhammes,

2 tahmîs, 1 bahr-ı tavil, 297 gazel, 25 kıta, 26 müfret, 28 matla ve 20 na-tamam gazel yer almaktadır. Ayrıca eserde münâcât, naat, cülûsiye, ramazâniye, bayrâmiye, hamâmîye, tebrik-nâme türünde metinler de vardır. Nüzhet'in şiiirlerinin bazılarında vezin sorunları olsa da sade ve akıcı dili sayesinde okunur ve anlaşılır bir nitelikte olduğu görülmektedir. Daha ziyade klasik üslup çizgisinde olan şair Bâkî, Bağdatlı Rûhî, Nef'î, Nâilî gibi büyük şairlerden etkilenmiş, onlara nazireler söylemiştir. Şiirlerinde atasözleri ve deyimleri; geleneğin mazmun ve kalıplarını taklide düşmeden, kendine has üslubu ile kullanmıştır. Nüzhet genellikle âşıkâne tarzda şiiirler söylemiş, âşığının halleri ve sevgilinin vasıflarından söz etmiş olsa da, onun şiiirlerinin bütün divan şiiiri geleneği içinde bir yenilik, özgünlük taşıdığını söylemek zordur.

Kaynakça | References

- Akbayar, N. K. (1996). *Mehmed Süreyya: Sicill-i Osmanî*. İstanbul: Kültür Bakanlığı-Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Akkuş, M. (2018). *Nef'i Divânı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü
- Akkuş, M. (2022), *Hatîbî Tezkire-i Şuarâ-i Bağdad*. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Akün, Ö. F. "Divan Edebiyatı" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi: erişim tarihi: 10. 01. 2023
- Alp, G. (2021). Bilgi Karmaşasında Mutasavvıf Bir Şair: Ömer Nüzhet ve Eserleri. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, c:8 S:20, s. 1-10.
- Alıcı, L. (2018), Şem'î Mahlaslı Üç Şair Arasında Bir Gazelin Seyri, *Divanlar Arasında Bir Ömür Prof. Dr. Ahmet Mermer Armağanı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 27-35.
- Atik, H. (2005). Türk Edebiyatında Nakşî Mahlaslı Şairler, *İSTEM Dergisi*, Sayı: 5, s. 169-180,
- Aydın, E. (2019). Ömer Nüzhet Efendi'ye göre 18. yy.'da bir Sufi biyografisi: Neccârzâde Mustafa Rıza Efendi (Menkıbe-i Evliyâiyye fî Ahvâli Rızâiyye). *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Belen, M. (2010). Mehmet Nüzhet Efendi'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme. *Doktora Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Canım, R. (2018). "Latîf: Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsırat'un-Nuzemâ". Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Canım, R. (2020). *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Cunbur, M.- Ağaca, H. (2005). *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Çabukel Demirkol, H. (2003). Divan-ı Nüzhet İnceleme, Tenkitli Metin-İndeks. *Yüksek Lisans Tezi* Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Çapraz, E. (2018). Osmanlı Döneminde Okunan Kitaplardan Hasan Nüzhet Efendi'nin Letaif-i Esnaf'ı. *Gazi Türkiyat*, Bahar, S:22, s. 119-158.
- Çiftçi, Ö. (2017). *Fatîh Davud: Hâtîmetü'l-Eşâr*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Demirel, Ş. (2004). Divan Şiirinde Redd-i Matla, *Bilig Dergisi*, Sayı: 31, s.161-177

- Duran, R. (2014) Nüzhet Efendi Cevâhirü'l-hikem (İnceleme-Tenkitledi Metin), Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Erdoğan K. (2012). Niyâzî-i Mısıri Adına Kayıtlı Bazı Manzumeler, *CBU Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2012 Cilt :10 Sayı :1, s.18-49
- Erdoğan, M. (2009). Divan Şiirinde Ortak Mahlas Sorunu ve Kabûli Örneği. *Erdem Dergisi*, S:53, s. 55-82.
- ERDOĞAN, M. (2021). Nesimî Mahlaslı Bilinmeyen Bir Hz. Ali Velâyet-nâmesi ve Bazı Yeni Şiirler. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, s. 195-232.
- Erten, S.R. (2018). Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi'ndeki Bağdatlı Rûhî Dîvânı Nüshası (Metin-İnceleme), *Yüksek Lisans Tezi*, Yozgat: Yozgat Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Erzen, M. H. (2017). Divan Şiirinde Mahlas Kullanma Geleneği ve Bu Geleneğin Modern Şiire Yansımaları, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 59, s. 41-73.
- Gültekin H. (2015) *Türk Edebiyatında İnşâ*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Horata, O. (2019). *Has Bahçede Hazan Vakti XVIII. Yüzyıl Son Klasik Dönem Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları .
- İçli A. (2022). Klasik Türk Edebiyatında Fasihî Mahlaslı Şairler ve Hasan Fasihî'ye Atfedilen Divan Üzerinde Analitik Bir İnceleme, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Sayı: 53, s. 206-231
- İçli A. (2016), Dâi Mahlaslı Şairler ve Seyyid Yahya Dâi, *Turkish Studies*, Sayı 11, s. 219-246.
- İnal, M. K. (2000). *Son Asır Türk Şairleri (Kemalü's-Şuara)*(Cilt 3, 5). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- İnce, A. (2018). *Mirzâzâde Mehmet Sâlim: Tezkiretü's-Şuara*". Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü .
- İpekten, H.-İsen M.-Toparlı R.-Okçu N.-Karabey T. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- İsen, M. (1997). *Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler: Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karavelioğlu, M. (2005). Klasik Türk Edebiyatında Şem'i Mahlaslı Şairler ve Prizrenli Şem'i. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C:32, s. 65-80.
- Karavelioğlu, M. (2010). Türk Edebiyatında Aynı Mahlası Kullanmış Olan Şairlerin Karıştırılması Meselesi. *Journal of Turkish Studies*, S:34/2, s. 183-95.
- Kılıç, F. (2017) (Haz.). *Şefkat-i Bagdâdî: Tezkire-i Şu'arâ-yı Şefkat-i Bagdâdî*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- Kılıç, F. (2017) (Haz.). *Âşık Çelebi: Meşâirü's-Şuârâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü.
- Kırkılıç, H. A.- Sancak Y. (2017). *Ahterî Mustafa Musluhiddin el-Karahisârî: Ahterî-i Kebîr*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kurnaz C.- Tatçı M. (2001). *Mehmet Nâil Tuman: Tuhfe-i Nâilî*. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Mazioğlu, H. (2011). *Fuzuli'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri: Fuzuli Üzerine Makaleler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Memişoğlu, FİKRET (1968) Nüzhet Dede, *Yeni Fırat Dergisi*, S.8.
- Müstakimzade, S. S. *Mecelletü'n-Nisab Fi'n-Nesebi Ve'l-Künâ Ve'l-Elkâb*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Arapça Kitaplar Koleksiyonu, Nu: 1100.

- Onur, M.N. (2011). Nüzhet Dede Sanat ve Politika, *Bizim Külliye Dergisi*, Elazığ, S.48
- Onur, M. N. (2000). Nüzhet Dede’de Tasavvuf, *Bizim Külliye Dergisi*, Elazığ, S.23.
- Öztürk E. (2019) “Bir Gazel İki Şair: Nev’î-zâde Atâyî ve Nevâlîzâde Atâyî Divanlarındaki Aynı Gazel Üzerine Notlar, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. Cilt: 22 Sayı: 22, s.643 - 668
- Öztürk, F. (2018). *Defter Emîni Silâhdâr-zâde Mehmed Emîn: Tezkire-i Silâhdâr-zâde*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Öztoprak N. (2006). Mahlas ve Mahlas Nükteleri, *Yüzakı Dergisi*. erişim tarihi: 25.08.2023.
- Saraç, Y. (2016). *Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, Türk-İslam Bilim Kültür Mirası Dizisi: 1, Cilt:2.
- Sofuoğlu, N. (2020). Türk Edebiyatında Hâdî Mahlaslı Şairler, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 45 Aralık, s.44-65 .
- Sona, H.İ.-Keskin, M.S. (2019). Türk Edebiyatında “Sırrî” Mahlaslı Şairler ve. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:3 S: 1, s. 16-36.
- Şentürk A. A. & Kartal A. (2019). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Dergâh Yayınları.
- Taştekin A. (2018) Mısır’da Bir Esir Kampında Çıkarılan Işık Gazetesindeki Şiirler *Kesit Akademi Dergisi*, S.16, s.99-116
- Uraz, M. (1941). *Resimli Kadın Şairlerimiz ve Muharrirlerimiz*. İstanbul.
- Yedek, Ş. (2019). *Birinci Dönem Mebusu "Şarkın Diyojeni" Ahmet Nüzhet Saraçoğlu (Nüzhet Dede*. Manas Yayıncılık.
- Yıldırım, A. (2000). Tezkireler Işığında Divan Edebiyatında Mahlas. *Erdem Dergisi*. Cilt: 12 Sayı: 36, 1055 - 1119,
- Yıldırım, A. (2006). *Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlasnameler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, Y. (2020). *Ahmet Nüzhet Divanı*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 978-605-7902-38-2

Elektronik Kaynaklar

<http://lugatim.com/s/NÜZHET> (06.06.2023)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/divan-edebiyati>

www.kulturturizm.gov.tr

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>

<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9895>

<https://www.yuzaki.com/2006/11/mahlas-ve-mahlas-nukteleri/>

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/188736>

Structured Abstract

Turkish literature has a great and deep-rooted structure that has come from the past to the present by progressing and developing from two branches as oral and written literature tradition. The most comprehensive period of Turkish literature, which continues to maintain its existence with all its vitality, is the period called Classical Turkish Literature. Starting from the 13th century until the end of the 20th century, many poets, writers and scholars have grown up in the literary tradition. The biographies of these people and the analysis of their works are important for both our cultural and literary history. İsmail Nüzhet, one of the 18th century poets but whose complete biography has not yet been revealed because the information about him is limited. In addition, the pseudonym Nüzhet is one of the pseudonyms used jointly in our literature. One of the subjects studied by classical Turkish literature studies is pseudonyms. The second names that poets use in their poems other than their real names are called pseudonyms. Pseudonyms are the identity of poets in literature and ensure that they are remembered by that name throughout history. For this reason, they have been careful while choosing pseudonyms and have tried to find remarkable pseudonyms that are not the same as others. For this, they took various factors into account. While some take pseudonyms according to their real names, lineage or country of origin, others have tried to choose pseudonyms according to their physical features, occupations or an expression containing emotional state. However, although the poets try to choose different pseudonyms that are not the same as others, it has been seen that some poets inevitably use the same pseudonym because the tradition prevailed for more than six centuries. The fact that they have a common pseudonym has sometimes caused the poets to be confused with each other in the sources. This situation poses a problem for us in our current research and prevents us from making correct determinations about the lives or works of poets. Nüzhet pseudonym is also one of the pseudonyms with common usage. Nüzhet pseudonym, which started to appear after the seventeenth century of our literature, experienced one of the problems arising from the use of same pseudonyms. Nüzhet, whose real name is Ömer, and Nüzhet, whose real name is Ahmet, are written by mixing them together in the sources. The attribution of Ahmet Nüzhet's works and some parts of his life to Ömer Nüzhet, who uses the same pseudonym, also led to the erroneous determination of the biographies of the poets. İsmail Nüzhet, whose divan is discussed, is contemporary with these two poets. Therefore, it is important to identify the poets who use the same pseudonym and to bring them together and analyse them. In the first part of our article, we have mentioned other poets who used the pseudonym Nüzhet in Ottoman poetry. Thus, poets with the pseudonym Nüzhet can be brought together and seen as a whole. In the second part of our study, we gave some information about İsmail Nüzhet, whose divan we handled as a master's thesis study in the form of "analysis-text-index", and tried to introduce his divan, which had not been examined before. İsmail Nüzhet's divan can be found in Istanbul University Library Rare Works Library Turkish Manuscripts Collection in 1766. İsmail Nüzhet used many verse forms in the tradition of Classical Turkish literature in his divan. In addition to different verse forms, there is also a bahr-ı tavil in the divan. He also included different verse forms such as münacaat, naat, cülusiye, ramazaniye, hamamiye, bayramiye in his divan. Some of the couplets in the divan are covered with tape. There are 2 masnavi, 3 qasida, 2 terkib-i bent, 4 terci-i bent, 2 muhammes, 2 tahmis, 1 bahr-ı tavil, 298 ghazals, 25 stanzas, 28 müfred and 26 matla, 21 na-tamam gazel in the divan. The language of the poet is simple, clear and understandable. He has captured an enthusiastic expression with his poems with a high level of lyricism. Nüzhet's poems are based on the understanding of love and lover. Her ascetic poems come to the forefront with the successful use of the mazmuns and moulds of traditional literature. Although his poems are mostly written in ascetic style, he has also included a lot of rustic dialogues. There are also a few mystical expressions. Since Ottoman Literature has a deep-rooted tradition, it is usual for poets to be influenced by each other. The poet was influenced by poets such as Baki, Nef'i, Bağdatlı Ruhi, Naili and Tifli.

EK: *İstanbullu Nüzhet Divanı'nın* Yazma Nüshasından Örnek Fotoğraflar:



İstanbullu İsmail Nüzhet Divanı, vr. 2b-3a.



İstanbullu İsmail Nüzhet Divanı, vr. 62b-63a.